

ANDRZEJ BONUSIAK

CHICAGOWSKI „GŁOS NAUCZYCIELA” (1986-2015), CZYLI „ŚWIAT KOBIET”*

WSTĘP

Dzieje Polonii amerykańskiej od lat są przedmiotem dociekań dużej rzeszy badaczy reprezentujących różne dziedziny wiedzy. Byli wśród nich historycy, politolodzy, socjolodzy itp. Pomiedzy licznymi opracowaniami dotyczącymi kolejnych faz rozwoju społeczności polskiego pochodzenia były i takie, które zajmowały się kondycją polskojęzycznej oświaty¹. Niniejsze opracowanie wpisuje się w ten obszar. Z jednej strony przybliża ono uwarunkowania i zasady funkcjonowania czasopisma nauczyciela polonijnego,

Dr hab., prof. UR ANDRZEJ BONUSIAK – Uniwersytet Rzeszowski, Instytut Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie; e-mail: abonusiak@ur.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3859-4521>.

* Niniejszy tekst w swojej pierwotnej formie stanowił podstawę do wystąpienia na konferencji „Kobiety – kultura – prawo – życie publiczne”, zorganizowanej przez Instytut Studiów Kobietych oraz Katedrę Historii Kultury i Pracownię Historii Kobiety Uniwersytetu w Białymstoku w Białowieży w dniach 20-23 września 2023.

¹ W tej tematyce wyspecjalizowała się cała grupa badaczy. Wśród nich znajdują się między innymi autorzy, których ustalenia pozwaj na zbudowanie ogólnego obrazu przeobrażeń w oświacie polskiej na świecie, a w szczególności w Stanach Zjednoczonych. Ich ustalenia konieczne są do wypracowania sobie obrazu na ten temat. Wśród nich znajdują się przykładowo: *Dwujęzyczni i dwukulturowi. Bilingual and Bicultural Speaking Polish in North America*, red. K. Zechenter, London–New York: PUNO, Polish Cultural Institute New York 2017; R. KUCHA, *Stan aktualny i główne kierunki badań nad oświatą polonijną*, [w:] *Szkolnictwo polonijne po II wojnie światowej. Przeobrażenia i potrzeby*, red. A. Koprukowniak, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1980; E. LIPiŃSKA, A. SERETNY, *Między językiem ojczystym a obcym. Nauczanie i uczenie się języka odziedziczonego na przykładzie chicagowskiej diaspory polonijnej*, Kraków: Księgarnia Akademicka 2012; J. MIĄSO, *Dzieje oświaty polonijnej w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa: PWN 1970; W. PELCZAR, *Polska tradycja w polonijnych podręcznikach do kształcenia literacko-kulturalnego*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2002; D. PRASZAŁOWICZ, *Przemiany oświaty polonijnej w USA*, [w:] *Polonia amerykańska. Przeszłość i współczesność*, red. H. Kubiak, E. Kusielewicz, T. Gromada, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1988.

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

z drugiej – porusza historyczne aspekty rozwoju edukacji polonijnej w Stanach Zjednoczonych Ameryki (dalej: USA).

Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku, kiedy kształtowała się idea powstania czasopisma przeznaczonego do pracy w szkołach polonijnych, sytuacja oświaty polskiej w USA była skomplikowana. Poszczególne środowiska nauczycielskie właściwie nie utrzymywały ze sobą kontaktów. Nie było koordynacji działań ani wymiany doświadczeń. Często pedagog miał problemy z dostosowaniem się do warunków pracy na emigracji. Nowo przybyłym starały się pomagać (z różnym skutkiem) wyspecjalizowane organizacje, nazwane później „kuratoriami”².

Nauczanie w środowisku wielojęzycznym wymagało całkowicie odmiennej wiedzy i umiejętności od tych wyniesionych z Polski. Nauczyciel pomoc mógł uzyskać tylko od doświadczonych kolegów. Właśnie w celu umożliwienia wymiany doświadczeń, scalania środowiska oraz wypracowania nowoczesnych koncepcji programowych, pojawiła się idea powstania ogólnokrajowej struktury koordynującej³.

Potrzebę utworzenia instytucji nakreślającej wspólne ramy działalności oświatowej na terenie Stanów Zjednoczonych dostrzegali też przywódcy polonijni, a w szczególności prezes Kongresu Polonii Amerykańskiej (dalej: Kongres, KPA) Alojzy Mazewski. To właśnie on podjął decyzję o powołaniu Komisji Oświaty KPA (dalej: Komisja, KO KPA) na czele z dr. Edmundem Osysko⁴.

² Nie mają one nic wspólnego z działającymi w Polsce instytucjami o tej nazwie. W tym przypadku chodzi o strukturę społeczną, która w specyficzny dla siebie sposób stara się pomagać nauczycielom i szkołom polonijnym. W okresie powstawania „Głosu” były trzy takie organizacje (w Chicago, Detroit i Nowym Jorku). Na przełomie XX i XXI wieku ukształtowała się czwarta, położona nad Pacyfikiem. Przyjęła ona nazwę Forum Nauczycieli Polonijnych Zachodniego Wybrzeża; por. J. WOŹNIAK, *Warunki pracy i rozwój szkolnictwa polonijnego w Stanach Zjednoczonych*, [w:] *Edukacja wczesnoszkolna – rzeczywistość i perspektywy*, Rzeszów: Wydawnictwo WSP 1996, s. 37; wywiad z J. Woźniakiem.

³ Najważniejszymi problemami były: odchodzenie nauczycieli przybyłych do USA na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX wieku; brak kontaktów z Polską; osłabienie tradycyjnych skupisk polskich; brak zaplecza, jednolitych programów, podręczników, doświadczonej kadry; problemy pomiędzy „starą” Polonią a nowo przybyłymi; spadek liczebności szkół „sobotnich”; por. A. BONUSIAK, *Działalność oświatowa Kongresu Polonii Amerykańskiej od końca lat sześćdziesiątych do końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku*, „Przegląd Polonijny” [Kraków] 25(1999), z. 4, s. 111-113; Z. SIBIGA, *Kształcenie polonistyczne dzieci i młodzieży w szkołach polonijnych Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej*, Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie 1994, s. 69, 74-79 n.; wywiad z J. Woźniakiem; wywiad z M. Zamołą; wywiady z H. Ziółkowską.

⁴ E. Osysko – doktor socjologii, profesor w Uniwersytecie Columbia w Nowym Jorku, był związany z CPSPdA oraz KPA. Wskazany przez prezesa Kongresu i jednocześnie Związku

Komisja ta rozpoczęła swoją działalność w 1984 r. Pierwszym zadaniem, jakie przed sobą postawiła, było doprowadzenie do spotkania nauczycieli reprezentujących wszystkie środowiska edukacji polonijnej w USA. Cel ten został zrealizowany w dniach 24-27 maja 1985 r. Jedną z najważniejszych decyzji Pierwszego Amerykańskiego Zjazdu Nauczycieli i Działaczy Oświatowych, odbywającego się w Alliance Spring, Pen., dotyczyła powołania czasopisma dla nauczycieli. Na jego łamach miały się ukazywać treści do wykorzystania podczas zajęć, scenariusze lekcji, poradniki metodyczne. Jednocześnie miało być miejscem wymiany informacji o działalności szkół, forum, na którym dzielono by się sukcesami, nowymi inicjatywami itp.⁵

„Głos Nauczyciela” wydawano przez trzydzieści lat, łącznie ukazało się 113 numerów. Ukazywał się pod patronatem KO KPA, Centrali Polskich Szkół Doksztalających w Ameryce (dalej: Centrala, CPSDwA) i Zrzeszenia Nauczycieli Polskich w Ameryce (dalej: Zrzeszenie, ZNPwA). Choć współpracował także ze Związkiem Nauczycieli Polskich w Michigan (dalej: ZNP), a później także z Forum Nauczycieli Polonijnych na Zachodnim Wybrzeżu⁶, to fakt ten nie został odnotowany na jego winiecie⁷.

Narodowego Polskiego A. Mazewskiego do zorganizowania Komisji Oświatowej. Kierował nią od jej powstania w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych XX wieku do połowy drugiego dziesięciolecia XXI wieku. Miał ogromne zasługi w organizowaniu polonijnego życia oświatowego. Był wielkim zwolennikiem powstania „Głosu”, jego stałym współpracownikiem i patronem; A. BONUSIAK, *Działalność oświatowa*, s. 111; Z. SIBIGA, *Kształcenie polonistyczne*, s. 75.

⁵ Szerzej na temat przyczyn powstania kwartalnika patrz: A. BONUSIAK, *Działalność oświatowa*; TEGOŻ, „Głos Nauczyciela” 1986-2015, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2019; TEGOŻ, *Polonijna Oświata Sobotnia w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej*, t. 1: *Komisja Oświaty Kongresu Polonii Amerykańskiej (wybór dokumentów)*, Przemyśl: Oficyna Wydawnicza Mercator; E. OSYSKO, *Założenia i cele konferencji*, [zjazd Nauczycieli Polonijnych], „Głos Nauczyciela” [Chicago] 1986, nr 1, s. 24-27.

⁶ Stałą współpracowniczką czasopisma, osobą, która przyczyniła się do rozpowszechnienia pisma na terenie Michigan, była wieloletnia prezes miejscowego ZNP i kierowniczka szkoły, Helena Żmurkiewicz. Wywodziła się ze Stanisławowa (urodziła się w 1926 r.). Po wybuchu wojny została deportowana wraz z rodziną na tereny azjatyckie, z których wydostała się wraz z tysiącami innych polskich zesłańców i znalazła się w Wielkiej Brytanii. Do USA trafiła w 1951 r., gdzie zamieszkała w Hamtramck, MI. Tu włączyła się do działalności oświatowej, osiągając stanowisko kierownika jednej z miejscowych szkół polonijnych i prezesa michigańskiego Związku Nauczycieli Polskich. Kilukrotnie wchodziła w skład KO KPA, popierając na tym forum „Głos”; por. A. BONUSIAK, *Działalność oświatowa*, s. 113; wywiad z H. Żmurkiewicz; *Helena Żmurkiewicz*, tekst w: <https://archiwumemigranta.pl/helena-zmurkiewicz/> [dostęp: 15.09.2023].

⁷ Kwartalnik mógł stać się wydawnictwem ZNPwA. Takie rozwiązanie proponował H. Ziółkowskiej Janusz Boksa (prezes Zrzeszenia). Jednak Ziółkowska chciała zachować samodzielność pisma i jak sama podkreślała: „łączyć a nie dzielić środowisko”; Archiwum [...] UR, „Głos Nauczyciela” za lata 1986-2015: analiza zawartości tematycznej czasopisma [dalej: „GN”: analiza]; A. BONUSIAK, „Głos”, s. 9 n.; wywiad z J. Boksą; wywiady z H. Ziółkowską.

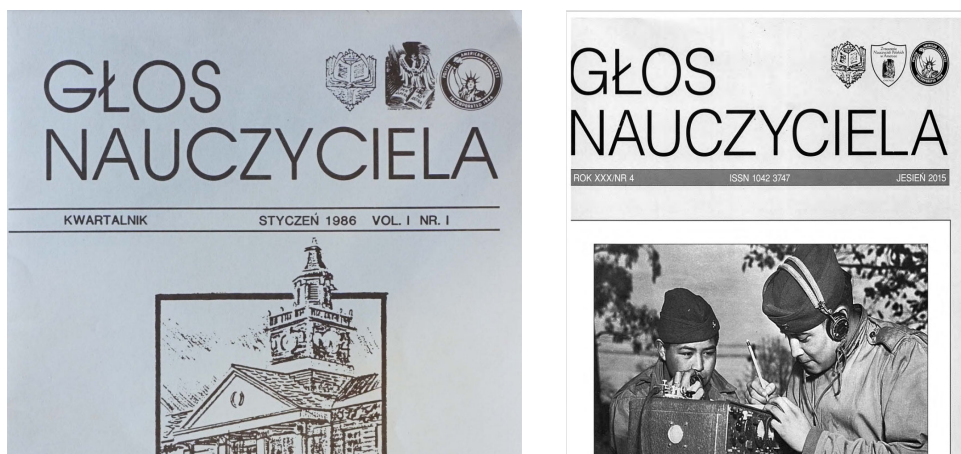
Decyzja o powstaniu czasopisma zapadła w 1985 r., jednak proces przygotowania materiałów, a przede wszystkim konieczność pozyskania finansów, spowodował zwłokę. Pierwszy rok działalności czasopismo przetrwało dzięki zewnętrznemu wsparciu ze strony Zarządu Głównego KPA, Centrali, Zrzeszenia, Polish American Youth Association of Passaic and Vicinity w New Jersey⁸, a także drukarni wydającej kwartalnik – Mid – City Printing Service w Chicago. Decyzję o przeznaczeniu odpowiednich środków na druk pierwszego numeru podjął osobiście Alojzy Mazewski⁹.

Nauczyciele zebrani na wspomnianym Zjeździe wskazali osoby, które miały wejść w skład powstającej Redakcji. Były to Janina Igielska, reprezentująca Centralę, oraz Betty Uzarowicz i Helena Ziółkowska z Zrzeszenia. Ponieważ większość zespołu wywodziła się z Chicago, jego siedzibą stało się to miasto; dokładniej – prywatny dom H. Ziółkowskiej¹⁰.

⁸ Przywołany związek nazywany po polsku Związkiem Młodzieży Polskiej w Passaic (tak w pamiętniku), był założycielem i patronem szkoły im. A. Mickiewicza w tym mieście. Związani z nią byli J. Woźniak i J. Igielska. Inżynier Jan Woźniak był żołnierzem Armii Krajowej. W Stanach Zjednoczonych znalazł się w 1947 r. Tu włączył się w działalność polonijną. Był współzałożycielem Związku Młodzieży Polskiej w Passaic, NJ, a następnie szkoły sobotniej im. Adama Mickiewicza (1955). W 1960 r. został wiceprezesem, a od 1964 r. prezesem Centrali. Funkcję tę pełnił przez kolejnych 41 lat. W 2005 r. wyróżniono go tytułem honorowego Prezesa CPSDwA. W swojej działalności ściśle współpracował z Janiną Igielską, ekonomistką, która w wyniku wypadku po przyjeździe do USA stała się nauczycielką, dyrektorką, a ostatecznie wiceprezesem Centrali. Funkcje te łączyła z działalnością w Redakcji czasopisma; Archiwum [...] UR, por. *40-lecie Polskiej Szkoły im. Adama Mickiewicza przy Związku Młodzieży Polskiej w Passaic, NJ, 18 listopada 1995*, [b.m.w.] 1995; *Bankiet na cześć Honorowego Prezesa Jana Woźniaka, sobota, 15 października 2005, Polski Dom Narodowy, Bayonne, New Jersey*, [b.m.w.].

⁹ Pierwsze numery czasopisma powstawały na bazie materiałów z Pierwszego Amerykańskiego Zjazdu Nauczycieli i Działaczy Oświatowych (1985) oraz Sympozjum Nauczycielskiego w Orchard Lake, MI (1986). W tym przypadku problemem nie był brak materiałów, a zwrot korekt autorskich i finanse; „Głos Nauczyciela” [Chicago] 1986, nr 1; „Głos Nauczyciela” [Chicago] 1986, nr 2: analiza zawartości tematycznej; A. BONUSIAK, „Głos”, s. 49-50; TEGOŻ, *Polonijna Oświata Sobotnia w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej*, t. 1, s. 13-16, 19-22; wywiad z J. Woźniakiem; wywiady z H. Ziółkowską.

¹⁰ „GN”: analiza; A. BONUSIAK, *Polonijna Oświata Sobotnia w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej*, t. 2: *Monografia „Głosu Nauczyciela” w latach 1986-2000*, s. 6; A. BONUSIAK, „Głos”, s. 24 n.; wywiady z H. Czajkowską; wywiady z D. Schneider; wywiady z H. Ziółkowską; Obserwacja własna pracy Redakcji podczas pobytów autora w Chicago (1995, 1997, 2002) [dalej: Obserwacja własna].

Il. 1. Fragment okładki tytułowej i winiety
pierwszego i ostatniego numeru „Głosu Nauczyciela”

Źródło: „Głos Nauczyciela” [Chicago] 1986, nr 1, awers okładki [fragment]; 2015, nr 4, awers okładki [fragment]

Przez cały okres funkcjonowania czasopisma przez jego Redakcję prze-
winęło się dziewięć osób. Tylko jedna z nich, H. Ziółkowska była obecna na
wszystkich stopkach redakcyjnych kwartalnika. Pozostałe były związane
z pismem krócej, co wynikało albo z przyczyn osobistych, albo natural-
nych¹¹. Przedstawia to poniższe zestawienie.

Zestawienie 1. Okres współpracy redaktorów z „Głosem Nauczyciela”

Lp.	Imię i nazwisko	Okres współpracy		Uwagi
		początek	koniec	
1	Magdalena Belcik	2010 nr 1	2015 nr 4	Rozwiązanie czasopisma
2	Halina Czajkowska	2008 nr 1	2015 nr 4	Rozwiązanie czasopisma
3	Janina Igielska	1986 nr 1	2000 nr 4	Śmierć redaktorki
4	Monika Kończewska	2003 nr 2-3	2008 nr 4	Rezygnacja z powodów osobistych
5	Barbara Szenk	2003 nr 2-3	2014 nr 3	Rezygnacja z powodów osobistych
6	Danuta Schneider	1987 nr 3	2014 nr 2	Śmierć redaktorki
7	Betty Uzarowicz	1986 nr 1	1991 nr 4	Rezygnacja z powodów osobistych
8	Anna Witowska	2003 nr 2-3	2011 nr 4	Rezygnacja z powodów osobistych
9	Helena Ziółkowska	1986 nr 1	2015 nr 4	Rozwiązanie czasopisma

Źródło: „GN” 1986-2015: analiza; A. BONUSIAK, „Głos”, s. 25-26.

¹¹ „GN”: analiza; A. BONUSIAK, „Głos”, s. 24 n.

REDAKCJA I JEJ FUNKCJONOWANIE

Największy wkład w funkcjonowanie kwartalnika miały Helena Ziółkowska i Danuta Schneider. Ta pierwsza uczestniczyła w przygotowaniu wszystkich 113 jego numerów, a druga 101. Obie zaprzyjaźnione ze sobą redaktorki stanowiły filar „Głosu”. To wokół nich koncentrowało się życie Redakcji i to one dobierały do niej członków. W praktyce odpowiadały za kształt merytoryczny kwartalnika. Pozostałe członkinie przygotowywały określone teksty oraz popularyzowały tytuł. Koncepcje numerów były wypracowywane przez wymieniony duumwirat. Z biegiem czasu rosła również pozycja Haliny Czajkowskiej, która wprawdzie późno, bo dopiero w 2008 r. oficjalnie dołączyła do składu Redakcji, ale współpracowała z nią dłużej (jednak ze względu na swoje powiązania z innymi redakcjami pozostawała anonimowa lub używała pseudonimów). Po śmierci D. Schneider zajęła jej miejsce jako osoba współodpowiedzialna za oblicze tytułu¹².

Cechą charakterystyczną Redakcji było to, że jej członkinie nie miały z góry narzuconych i formalnie określonych ról¹³. Dominującą pozycję miała Helena Ziółkowska, w której prywatnym domu mieściła się siedziba Redakcji i to tu odbywały się spotkania zespołu. Jednak określenie „redaktor naczelny” zostało użyte w stopce redakcyjnej dopiero w 23 r. działalności wydawniczej, w numerze 1 z roku 2008. Wcześniej we wszystkich numerach podawano jedynie zapis Redakcja i wymieniano osoby aktualnie z nią związane. Oczywiście wszyscy zdawali sobie sprawę z roli H. Ziółkowskiej¹⁴.

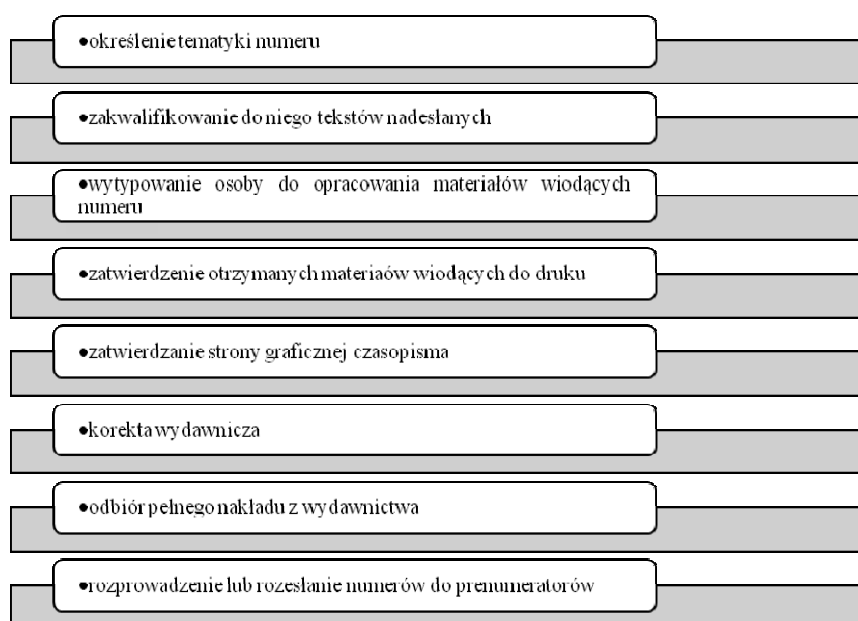
Dom pp. Ziółkowskich był miejscem, na adres którego przesyłane były materiały od nauczycieli, rodziców i uczniów. Tu również odbywały się spotkania Redakcji, która w ich trakcie ustalała tematykę kolejnych numerów i przygotowywała je do wydania. Wszystkie te działania odbywały się na za-

¹² „GN”: analiza; Obserwacja własna; wywiady z H. Czajkowską; wywiady z D. Schneider; wywiad z A. Witowską; wywiad z J. Woźniakiem; wywiady z H. Ziółkowską.

¹³ Wywiady z H. Czajkowską; wywiady z D. Schneider; wywiady z H. Ziółkowską.

¹⁴ W ostatnim okresie funkcjonowania Redakcji w dokumentach poświadczających podpisanie umowy czy też innych porozumień, figurowały określenia: „redaktor naczelny” (H. Ziółkowska), „zastępca redaktora naczelnego” (D. Schneider), „sekretarz redakcji” (H. Czajkowska). Zapisy takie wymuszały względy formalne. H. Czajkowska wspominała, iż wiele dokumentów musiało być po prostu podpisanych przez dwie upoważnione osoby. Takiego podziału nigdy jednak nie wprowadzono na stopkach redakcyjnych, co świadczy o tym, że miały one zastosowanie ograniczone jedynie do okoliczności, kiedy było to wymagane. Przykładowo – informację o wstrzymaniu wydawania „Głosu” podpisały H. Ziółkowska jako redaktor naczelny i H. Czajkowska jako sekretarz redakcji (po śmierci D. Schneider nie było funkcji zastępcy redaktora naczelnego); „GN”: analiza; A. BONUSIAK, „Głos”, s. 31; Obserwacja własna; wywiady z H. Czajkowską; wywiady z D. Schneider; wywiad z A. Witowską; wywiad z J. Woźniakiem; wywiady z H. Ziółkowską.

sadzie wolontariatu, „robiono to co aktualnie trzeba było zrobić”. Równolegle do tego należało prowadzić finanse, płacić za druk, wysyłkę, administrować tytułem i pozyskiwać środki; prowadzić korespondencję. Zakres prac był szeroki, a liczba zaangażowanych osób skromna. Ponadto wykonywano je w czasie wolnym. W istocie rzeczy praca społeczna przybrała wymiar pełnoetatowy¹⁵. Niżej pokażemy niektóre działania redaktorek.

Schemat 1. Wybrane działania prowadzone przez Redakcję czasopisma
Źródło: Opracowanie własne.

¹⁵ H. Ziółkowska pracowała jako bibliotekarka w chicagowskich bibliotekach publicznych. Warto wspomnieć, iż w 1997 r. wygrała konkurs na najlepszą bibliotekarkę w Illinois. D. Schneider pracowała w strukturach amerykańskiego szkolnictwa, do 2000 r. w Triton College w River Grove, Il., oraz w Madonna High School w Chicago. Była również nauczycielem na kursach English as a Second Language. Także dla pozostałych członkiń Redakcji zajęcia w „Głosie” miały charakter dodatkowy. H. Czajkowska była związana z mediami polonijnymi, m.in. pełniła funkcję redaktorki naczelnej chicagowskiej „Polonii” (2006), zaś A. Witkowska pracowała w szkolnictwie chicagowskim jako nauczycielka. Wszystkie redaktorki były nauczycielkami szkół sobotnich (D. Schneider i H. Ziółkowska zawiesiły pracę w szkołach sobotnich ze względu na brak czasu); A. BONUSIAK, „Głos”, s. 177-183; Obserwacja własna; wywiady z H. Czajkowską; wywiad z D. Schneider; wywiad z A. Witowską; wywiady z H. Ziółkowską.

Do niektórych działań angażowani byli również członkowie rodzin, mąż i dzieci H. Ziółkowskiej, mąż D. Schneider i H. Czajkowskiej, siostry H. Ziółkowskiej, przyjaciele, a także osoby goszczące w domu na West Waveland Ave (w tym także piszący te słowa). Michał Schneider opracował program komputerowy zawierający bazę adresów prenumeratorów, cyklicznie ją uzupełniał i drukował odpowiednie naklejki adresowe na koperty. Z tytułem związany był od momentu włączenia się do prac redakcyjnych D. Schneider do ostatniego numeru kwartalnika. W pakowaniu i rozwożeniu poszczególnych numerów czasopisma uczestniczył R. Ziółkowski. Swoją pomocą służył również mąż H. Czajkowskiej, Jerzy Dudzic. Do składu wspomagającego pracę Redakcji należy jeszcze doliczyć dwie siostry H. Ziółkowskiej (jedną z Polski, drugą z USA). Siostra mieszkająca w Polsce odpowiadała za rozsyłanie czasopisma w kraju (na jej adres wysyłano paczki, które rozpakowywała i rozsyłała dalej). Z kolei druga pomagała w miarę potrzeb¹⁶.

Praca w czasopiśmie miała charakter społeczny. Bardzo rzadko zdarzało się, aby ktoś otrzymał wynagrodzenie za swoje zaangażowanie. W pierwszych piętnastu latach tylko raz zapłacono za przygotowanie określonych materiałów¹⁷. Dopiero w XXI wieku uległo to zmianie i za pracę otrzymywano kwoty, które można określić jako zwrot kosztów poniesionych na przygotowanie danego tekstu. Płacono jedynie osobom, które opracowywały „materiały wiodące” (a także teksty na zamówienie). Autorzy materiałów faktograficznych za swoją pracę dostawali wówczas po \$ 250.00 (tyle wynosiło wynagrodzenie za przygotowanie materiału, który po wydrukowaniu miał czasem kilkadziesiąt stron)¹⁸.

W przeciwieństwie do redaktorek wykonujących prace merytoryczne i administracyjne, osoby odpowiedzialne za przygotowanie kwartalnika do wydania, a więc prowadzące działalność techniczną, otrzymywały za swoje usługi wynagrodzenie. Również ono odbiegało od przyjętych stawek rynkowych, ale było bardziej zbliżone do standardów amerykańskich. U schyłku pierwszej dekady XXI wieku za przepisanie komputerowe tekstu płacono (w zależności od objętości numeru) ok. \$ 450.00¹⁹.

¹⁶ Wywiady z D. Schneider; wywiad z M. Schneider; wywiady z H. Ziółkowską; Obserwacja własna.

¹⁷ Wypłatę \$ 200.00 otrzymał warszawski historyk Bogusław Winda; por. A. BONUSIAK, *Po-lonijna Oświata Sobotnia w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej*, t. 2, s. 18.

¹⁸ A. BONUSIAK, „Głos”, s. 51-54.

¹⁹ Środki pozyskiwane na funkcjonowanie czasopisma pochodziły głównie z prenumerat, a także od reklamodawców i z pozyskanych grantów; por. A. BONUSIAK, „Głos”, s. 51 n.

Za skład czasopisma od 1999 r. odpowiadali Katarzyna Biała i Robert Biela. Dostarczane teksty do komputera wprowadzała Izabela Jabłońska. Należy bowiem podkreślić, iż dla H. Ziółkowskiej i D. Schneider podstawowym narzędziem były kartka, długopis, ołówek i gumka oraz dziesiątki nalepek. Obciążenie I. Jabłońskiej spadło po włączeniu do pracy w Redakcji H. Czajkowskiej²⁰.

Oczywiście Redakcja zapewniała środki na obsługę biura, zakup kopert, znaczków, wysyłkę korespondencji i czasopisma, opłacenia kosztów materiałów biurowych. Nie otrzymywano natomiast środków za zużyty prąd, wodę, ogrzewanie i inne wydatki. W warunkach funkcjonowania biura w domu prywatnym było to niemożliwe. Kwoty, które trafiały na konto H. Ziółkowskiej, oscylowały w granicach kilkadziesiąt – sto kilkadziesiąt dolarów za numer. Zdecydowanie przeważała więc działalność społeczna. W warunkach polonijnych nie było to jednak zjawisko wyjątkowe²¹.

Wśród osób oddelegowanych na I Zjeździe do Redakcji znajdowała się Betty Uzarowicz, której nazwisko figurowało w stopce do ostatniego numeru z 1991 r. Wówczas poprosiła o wycofanie jej ze składu, gdyż nie chciała dłużej utrzymywać fikcji. W rzeczywistości nie angażowała się w pracę redakcyjną, skupiając się na prowadzeniu jednej z chicagowskich szkół sobotnich oraz rozbudowanej działalności społecznej²².

W drugim roku działalności do zespołu doszła D. Schneider, która – jak wspomniano – stała się najbliższą współpracownicą H. Ziółkowskiej i jednym z filarów czasopisma. Z czasem do Redakcji dołączały kolejne osoby.

Duet Ziółkowska–Schneider odpowiadał za koncepcje realizowane później przez pozostałych członków zespołu. One wymyślały zręby numeru,

²⁰ „Głos Nauczyciela” [Chicago] 2011, nr 1, s. 7, 10; Obserwacja własna.

²¹ Jako społeczną pracę można określić również funkcjonowanie redakcji popularnego polonijnego medium w Nowym Jorku, jakim było polonijne nowojorskie Radio „Rytm”. Także i w tym przypadku redaktorzy często pracowali *pro publico bono* lub za przysłowiowe „kieszonkowe”. Tylko najsilniejsze polonijne redakcje stać było na wynagrodzenia dla redaktorów, ale nawet one nie mogły zapewnić im „normalnych” (z punktu widzenia wynagrodzeń w redakcjach amerykańskich) wynagrodzeń. Tak było choćby w nowojorskim „Nowym Dzienniku”; A. BONUSIAK, „Głos”, s. 47-53; D. PIĄTKOWSKA, W. PIĄTKOWSKA-STEPANIAK, *Na antenie polonijnego radia Rytm w Nowym Jorku*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego; W. PIĄTKOWSKA-STEPANIAK, „Nowy Dziennik” w Nowym Świecie. *Pismo i jego rola ideowo-polityczna*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego 2000; Obserwacja własna; wywiady z H. Czajkowską; wywiady z H. Ziółkowską.

²² B. Uzarowicz na potrzeby „Głosu” przygotowała w tym okresie 8 własnych i 2 współautorские teksty; „GN”: analiza; por. A. BONUSIAK, „Głos”, s. 37; A. BONUSIAK, J. ŚLĘZAK-GOTKOWSKA, „Głos Nauczyciela” 1986-2015. *Zawartość* [złożone do druku w Wydawnictwie Uniwersytetu Rzeszowskiego] [sn.].

a wysiłek związany z przygotowaniem i opracowaniem tekstów wiodących ponosiły pozostałe osoby z chicagowskiej części Redakcji. Obie odpowiadały również za dobór treści do czasopisma, za wybór korespondencji zamieszczanej w numerze, za zakwalifikowanie do druku materiałów nadsyłanych przez korespondentów z całego świata; wreszcie za korektę językową. Ziółkowska dodatkowo odpowiadała za prowadzenie spraw finansowych oraz współpracę z reklamodawcami i wydawcami. Pomoc w zakresie zdobywania środków na potrzeby wydawnicze zapewniał również prezes KO KPA E. Osysko, któremu udało się kilkakrotnie pozyskać wsparcie z Polski²³.

Redaktorki były czynnie zaangażowane w tworzenie materiałów zamieszczanych w „Głosie”. Najwięcej tekstów przygotowała H. Ziółkowska, było ich łącznie ze współautorskimi ponad 180. Do tej liczby należy dodać te podpisane „od Redakcji”, które – jak wynika z wywiadów – opracowywała. J. Igielska przygotowała 33 teksty, D. Schneider – ponad 70, M. Kończewska – 10, A. Witkowska – prawie 40, B. Szenk – blisko 60, H. Czajkowska – ok. 45, a M. Belcik – 24. Duża liczba tekstów została przesłana przez B. Szenk i J. Igielską (Centrala). Zasadniczo nadsyłane przez nie materiały trafiały do działu prezentującego życie oświaty polonijnej na wschodzie USA.

Chicagowskie członkinie zespołu odpowiadały za teksty z działu materiały faktograficzne i metodyczne. Oczywiście trafiały do nich także materiały przygotowane przez nauczycieli z innych środowisk. Były wśród nich również opracowania powstałe na zamówienie albo opublikowane w „Głosie” wystąpienia uczestników kilkunastu ogólnoamerykańskich konferencji i sympozjów nauczycielskich, które się odbyły w okresie ukazywania się czasopisma²⁴.

Jak wynika z przedstawionych wcześniej ustaleń, w zespole redakcyjnym stale obecne były przedstawicielki Centrali. Początkowo reprezentowała ją J. Igielska, a następnie B. Szenk. Ich rolą było promowanie czasopisma na obszarze działalności CPSDwA, zachęcanie do przesyłania materiałów ukazujących funkcjonowanie środowiska, a także do opracowywania materiałów pomocniczych dla nauczycieli (propozycje lekcji, konspekty, scenariusze imprez). W pierwszych latach istnienia czasopisma J. Igielska zajmowała się

²³ Nie oznacza to, że nie przygotowywały one samodzielnie materiałów wiodących. Było tak wielokrotnie w okresie, kiedy stały zespół ograniczał się do dwóch osób (początek XXI wieku, po śmierci J. Igielskiej); A. BONUSIAK, J. ŚLĘZAK-GOTKOWSKA, „*Głos Nauczyciela*” [sn.].

²⁴ Uwaga: H. Czajkowska publikowała również pod pseudonimami, nie chciała jednak ich zdradzić. Do wiadomości piszącego te słowa podała jeden. Tylko on podniósłby jej wkład o ok. 25%; „GN”: analiza; A. BONUSIAK, „*Głos*”, s. 37; A. BONUSIAK, J. ŚLĘZAK-GOTKOWSKA, „*Głos Nauczyciela*” [sn.]; wywiady z H. Czajkowską; wywiady z H. Ziółkowską.

również pośredniczeniem w rozprowadzaniu kwartalnika na wschodzie Stanów Zjednoczonych²⁵.

Z zespołem ściśle współpracowało kilka osób, które wprawdzie nie należały do Redakcji, ale z racji na swoje zaangażowanie czynnie uczestniczyły w tworzeniu oblicza czasopisma. W tym miejscu trzeba wymienić Helenę Żmurkiewicz, wieloletnią szefową Związku Nauczycieli Polskich w Michigan, oraz Jana Woźniaka, prezesa Centrali. Do tej grupy należą również dr Edmund Osysko, prezes KO KPA, i jego żona, wizytator CPSDwA, Halina Osysko. Po powstaniu Forum swoją obecność wśród współpracowników Redakcji zaznaczyła szefowa tej organizacji, Elżbieta Rudzińska.

Osoby te miały ogromny udział w powstaniu i utrzymaniu się tytułu na rynku. Nie tylko popularyzowały czasopismo i zachęcały do włączania się w jego działalność, ale również same czynnie uczestniczyły w jego powstawaniu. Każda z wymienionych osób włożyła rzeczywisty wkład w funkcjonowanie „Głosu”, choć nie były one sygnalizowane w stopkach redakcyjnych. Wymienieni działacze byli niewątpliwie symbolami nauczyciela polonijnego i w oczywisty sposób wpływali na odbiór i stosunek pozostałych pedagogów do czasopisma. Niezależnie od tego byli zaangażowani w jego wydawanie jako autorzy. Przykładowo – E. Osysko przesłał 50 tekstów²⁶.

AUTORZY

Wokół „Głosu Nauczyciela” powstała grupa osób, które regularnie publikowały teksty na jego łamach. Byli to doświadczeni nauczyciele, którzy dzielili się własnymi doświadczeniami z pracy pedagogicznej na emigracji. Wśród najaktywniejszych autorów, którzy zamieścili w nim ponad 10 tekstów, znajdowali się: „Dorota Bakuła, Julia Bernatowicz, Ryszard Cieśluk, jezuita ksiądz Stefan Filipowicz, Dorota Kirsza, Rozalia Kusper, Wanda Mandecka, Edmund Osysko, Halina Osysko, Małgorzata Pawlusiewicz, Anna Rosa, Renata Rudnicki(a), Anna Siek, Jan Woźniak”²⁷.

²⁵ J. Igielska otrzymywane przez siebie numery kierowała dalej, do poszczególnych odbiorców, wykorzystując kanały Centrali (zebrania z nauczycielami, wizytacje w szkołach), chodziło o oszczędzanie na kosztach wysyłki; A. BONUSIAK, *Polonijna Oświata Sobotnia w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej*, t. 2, s. 11; wywiad z J. Woźniakiem; wywiad z H. Ziółkowską.

²⁶ Osiągnięcia pozostałych również były niemałe: H. Osysko i J. Woźniak mieli w „Głosie” 17 dużych wielocłonowych opracowań, a H. Żmurkiewicz 13; „GN”: analiza; A. BONUSIAK, „Głos”, s. 37-41; A. BONUSIAK, J. ŚLĘZAK-GOTKOWSKA, „Głos Nauczyciela” [sn.].

²⁷ A. BONUSIAK, „Głos”, s. 38.

Trzydziestu autorów dostarczyło 488 tekstów, a więc nieco więcej od samych członkiń Redakcji, które przygotowały ich 472. Zgodnie z przeprowadzonymi obliczeniami, swoje teksty w liczbie ponad 1500 przesłało łącznie ponad 400 autorów. Opierając się na przeprowadzonych obliczeniach można stwierdzić, że proporcje pomiędzy kobietami a mężczyznami wynosiły 75:25. Mowa tu jednak wyłącznie o proporcjach liczebnych. Biorąc pod uwagę wkład redaktorek w powstawanie tekstów „Głosu” można przyjąć, że kobiety były autorkami ok. 80 procent zamieszczonych w nim opracowań. Publikacje te nie stanowiły całości objętości czasopisma. Znaczną część kwartalnika wypełniały prace uczniów, których opublikowano 378²⁸.

Ogólnie rzecz biorąc, w tych częściach kwartalnika, które przygotowywane były na podstawie materiałów pozyskanych od różnych współpracowników (metodyka, materiały kulturalno-oświatowe, materiały uczniowskie), zaangażowanych było ok. 400 osób. Znaczą część w tej grupie stanowili mężczyźni, ale liczebnie zdecydowanie dominowały kobiety. Nie powinno to dziwić, wszak nauczycielstwo było i jest jednym z najbardziej sfeminizowanych zawodów, co znajduje potwierdzenie również w środowiskach polonijnych.

ZAKOŃCZENIE

Biorąc pod uwagę powyższe dociekania trzeba stwierdzić, że „Głos Nauczyciela” opierał się w swojej działalności na kobietach. Dziewięcioosobowe grono redakcyjne w całości składało się z kobiet, które odpowiadały za stronę merytoryczną czasopisma. Jeśli chodzi o Redakcję w poszerzonym składzie (razem z osobami zajmującymi się przepisywaniem tekstów, składem i przygotowaniem do druku poszczególnych numerów oraz kolportażem), łącznie pracowało 19 osób, wśród których było pięciu mężczyzn.

Chicagowski kwartalnik nauczycielski był czasopismem specyficznym. Adresowany był do sfeminizowanej grupy zawodowej, co znalazło swoje odzwierciedlenie również w udziale kobiet w jego powstaniu i funkcjonowaniu. Odbiorcą i autorką tekstów publikowanych na jego łamach były głównie nauczycielki. To one nadawały kierunek pracy Redakcji, określały linię tematyczną i prowadziły działalność wydawniczą. To również głównie nauczycielki dostarczały informacji o swoich dokonaniach, dzieliły się doświad-

²⁸ Do tego dochodziły materiały publikowane w części faktograficznej, w której zamieszczono teksty zaczerpnięte z polskiej literatury. Obliczenia własne na podstawie: „GN”: analiza; A. BONUSIAK, „Głos”, s. 38-39; A. BONUSIAK, J. ŚLĘZAK-GOTKOWSKA, „Głos Nauczyciela” [sn.].

zeniami i propozycjami poszczególnych tematów lekcji lub aranżacji wydarzeń szkolnych.

Mężczyźni byli obecni wśród korespondentów, a jeden z nich – E. Osysko był autorem największej liczby tekstów opublikowanych w „Głosie” ze wszystkich osób niewchodzących w skład Redakcji. Uczestniczyli w działaniach administracyjno-technicznych. Byli obecni w zespołach wydawniczych, które zajmowały się bezpośrednim przygotowywaniem poszczególnych numerów do druku, a także ich wysyłki. Z oczywistych przyczyn dominowali w grupie autorów cytowanych, a więc tych, których teksty były wykorzystywane przy budowaniu materiałów faktograficznych. Historycznie rzecz ujmując, większość polskich twórców stanowili mężczyźni, i tak było również w „Głosie”.

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe kwestie należy stwierdzić, że kwartalnik powstawał głównie siłami kobiet, a jak świadczą o tym przebadane źródła, jego odbiorczyniami były również głównie kobiety. Jest też klasycznym przykładem działalności kobiet na rzecz utrzymania polskości wśród kolejnych pokoleń Polaków na emigracji.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Sekcji Badań nad Polonią i Polakami za Granicą Centrum Polonijnego Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego [Archiwum [...] UR]

„Głos Nauczyciela” za lata 1986-2015, zbiór wszystkich numerów czasopisma

40-lecie Polskiej Szkoły im. Adama Mickiewicza przy Związku Młodzieży Polskiej w Passaic, NJ, 18 listopada 1995 [b.m.w.] 1995 [pamiątnik]

Bankiet na cześć Honorowego Prezesa Jana Woźniaka, sobota, 15 października 2005, Polski Dom Narodowy, Bayonne, New Jersey, [b.d.m.w.] [pamiątnik]

OPRACOWANIA

BONUSIAK A., *„Głos Nauczyciela” 1986-2015*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2019.

BONUSIAK A., *Działalność oświatowa Kongresu Polonii Amerykańskiej od końca lat sześćdziesiątych do końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku*, „Przegląd Polonijny” [Kraków] 25(1999), z. 4, s. 107-132.

BONUSIAK A., *Polonijna Oświata Sobotnia w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej*, t. 1: *Komisja Oświaty Kongresu Polonii Amerykańskiej (wybór dokumentów)*, Przemyśl: Oficyna Wydawnicza Mercator 2001.

- BONUSIAK A., *Polonijna Oświata Sobotnia w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej*, t. 2: *Monografia „Głosu Nauczyciela” w latach 1986-2000*, Przemyśl: Oficyna Wydawnicza Mercator 2001.
- BONUSIAK A., ŚLĘZAK-GOTKOWSKA J., „*Głos Nauczyciela*” 1986-2015. *Zawartość* [w druku – Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego].
- Dwujęzyczni i dwukulturowi. Bilingual and Bicultural Speaking Polish in North America*, red. K. Zechenter, London–New York: PUNO, Polish Cultural Institute New York 2017.
- Helena Żmurkiewicz, tekst w: <https://archiwumemigranta.pl/helena-zmurkiewicz/> [dostęp: 15.09.2023].
- KUCHA R., *Stan aktualny i główne kierunki badań nad oświatą polonijną*, [w:] *Szkolnictwo polonijne po II wojnie światowej. Przeobrażenia i potrzeby*, red. A. Koprukowniak, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1980.
- LIPIŃSKA E., SERETNY A., *Między językiem ojczystym a obcym. Nauczanie i uczenie się języka odziedziczonego na przykładzie chicagowskiej diaspory polonijnej*, Kraków: Księgarnia Akademicka 2012.
- MIĄSO J., *Dzieje oświaty polonijnej w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa: PWN 1970.
- OSYSKO E., *Założenia i cele konferencji „Głos Nauczyciela” 1986*, nr 1, s. 24-27.
- PELCZAR W., *Polska tradycja w polonijnych podręcznikach do kształcenia literacko-kulturalnego*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2002.
- PIĄTKOWSKA-STEPANIAK W., „*Nowy Dziennik*” w *Nowym Świecie. Pismo i jego rola ideowo-polityczna*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego 2000.
- PIĄTKOWSKA D., PIĄTKOWSKA-STEPANIAK W., *Na antenie polonijnego radia Rytm w Nowym Jorku*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego 2018.
- PRASZAŁOWICZ D., *Przemiany oświaty polonijnej w USA*, [w:] *Polonia amerykańska. Przeszłość i współczesność*, red. H. Kubiak, E. Kusielewicz, T. Gromada, Wrocław: Zakład narodowy im. Ossolińskich 1988.
- SIBIGA Z., *Kształcenie polonistyczne dzieci i młodzieży w szkołach polonijnych Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej*, Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie 1994.
- WOŹNIAK J., *Warunki pracy i rozwój szkolnictwa polonijnego w Stanach Zjednoczonych*, [w:] *Edukacja wczesnoszkolna – rzeczywistość i perspektywy*, red. J. Kida, Rzeszów: Wydawnictwo WSP 1996.
- Obserwacja własna pracy Redakcji podczas pobytów autora w Chicago [1995, 1997, 2002].

WYWIADY

- Wywiad z Januszem Boksą – październik 1997.
- Wywiady z Haliną Czajkowską – grudzień 2017 [łącznie 4].
- Wywiady z Danutą Schneider – październik 1997, październik 2002.
- Wywiad z Michałem Schneiderem – grudzień 2017.
- Wywiad z Anną Witowską – grudzień 2017.
- Wywiad z Janem Woźniakiem – wrzesień 2000.
- Wywiad z Marią Zamorą – wrzesień 1997.
- Wywiady z Heleną Ziółkowską – listopad 1995, wrzesień 1997, październik 2002, grudzień 2017.
- Wywiad z Heleną Żmurkiewicz – październik 2002.

CHICAGOWSKI „GŁOS NAUCZYCIELA” (1986-2015),
CZYLI „ŚWIAT KOBIET”

Streszczenie

Tekst przedstawia funkcjonowanie redakcji wydawanego w Chicago „Głosu Nauczyciela”, będącego jedynym w USA tytułem edukacyjnym wydawanym w latach 1986-2015. Powstał na podstawie badań przeprowadzonych w trakcie wyjazdów do USA, analizy zawartości kwartalnika oraz literatury przedmiotu. W trakcie zbierania i opracowywania zebranego materiału wykorzystano metody z pogranicza historii i badań prasoznawczych. Celem badań było uzyskanie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób funkcjonowała redakcja; jakie były charakterystyczne cechy jej działalności; kto fizycznie „tworzył” czasopismo. Stwierdzono, że główny wysiłek włożony w funkcjonowanie tytułu ponosiły redaktorki oraz nauczycielki, które stanowiły całość zespołu redakcyjnego i ogromną większość autorów opracowań zamieszczanych na jego łamach. Ustalono, że to one nadawały kierunek pracy kwartalnika.

Słowa kluczowe: „Głos Nauczyciela”; redakcja; autorzy; działalność; wolontariat

CHICAGO’S “TEACHER’S VOICE” (1986-2015) AS “A WOMENS WORLD”

Summary

This article presents the functioning of the editorial office of the “Teacher’s Voice” published in Chicago, which is the only educational title published in the US from 1986 to 2015. It was created on the basis of research conducted during trips to the US, analysis of the quarterly’s content and the literature on the subject. In the course of collecting and compiling the collected material, methods from the borderline of history and press studies were used. The purpose of the conducted research was to answer the question of how the editorial board functioned; what were the characteristics of its activities; who physically “created” the magazine. It was found that the main effort put into the functioning of the title was borne by female editors and teachers, who constituted the entire editorial team and the vast majority of the authors of the papers published in its pages. It was established that they were the ones who gave direction to the work of the quarterly and were the authors of the vast majority of the papers posted in it.

Keywords: “Teacher’s Voice”; editorial office; authors; activities; volunteering